

Factors Uplifting the Identity of Iranian Muslim Women based on the Views of the Supreme Leader

Fatemeh Molahasani¹ | Hamideh Jalili² | Fereshteh Golesorkhi³ | Elham Jafari⁴

DOR: 20.1001.1.26454955.1404.20.73.8.8

Abstract

Identity is a multidimensional concept, the comprehensive and balanced development of which requires both necessary and sufficient attention to be devoted to all educational aspects. The current study investigates the components of the identity of an Iranian Muslim woman as reflected in the words of Ayatollah Khamenei over the 1989-2024 period, applying the thematic analysis method. The collected data were classified under six different organizing themes extracted from six educational dimensions stipulated in the Fundamental Reform Document of Education. Based on the findings of the analysis, the components related to the identity of an Iranian Muslim woman prioritized in the words of the Supreme Leader are categorized under two distinct dimensions: “religious, devotional, and moral” and “social and political”. The identity components stipulated under the “biological and physical” dimension are the last in importance. The results of the study indicate that the difference in the attention shown for various components is emanating from the fundamental importance of the “religious, devotional, and moral” aspect, as compared with the “social and political” one. The views of the supreme leader are distinct from those of the think tank behind the formulation of the Fundamental Reform Document of Education in terms of the same value Ayatollah allocates to the “social and political” dimension as the “religious, devotional, and moral” one.

Key words: Supreme Leader; Iranian Muslim Woman; Identity; Six Educational Dimensions.

Research Paper

Received:
22 May 2024

Revised:
02 August 2024

Accepted:
20 September 2025

Published:
25 November 2025

P.P: 243-260

ISSN: 2645-4955
E-ISSN: 2645-5269

1. Assistant Professor, Department of Islamic Studies, Farhangian University, Tehran, Iran.
Email: f.molahasani@cfu.ac.ir
2. Assistant Professor, Department of Education Sciences, Farhangian University, Tehran, Iran.
3. Assistant Professor, Department of Persian Language and Literature, Farhangian University, Tehran, Iran.
4. Expert at Elementary Education, Ministry of Education, Nehbandan, Iran.

Cite this Paper: Molahasani’F & Jalili’H, Golesorkhi’F, Jafari’E.(2025). Factors Uplifting the Identity of Iranian Muslim Women based on the Views of the Supreme Leader , The Women and Families Cultural-Educational, 243–260.

Publisher:
Imam Hossein University.

©
The Author(s).

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۳/۰۲
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۰۶/۰۸
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۶/۲۹
تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۰۸/۲۶
صص: ۲۶۰-۲۴۳شاپا چاپی: ۴۶۴۵-۴۹۵۵
الکترونیکی: ۵۲۶۹-۴۶۴۵

مؤلفه‌های هویت بانوی مسلمان ایرانی از دیدگاه

مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)

فاطمه ملاحسنی^۱ | حمیده جلیلی^۲ | فرشته گلسرخی^۳ | الهام جعفری^۴

چکیده

هویت دارای ابعاد مختلفی است که رشد همه‌جانبه و متعادل آن، توجه لازم و کافی به همهٔ ساحت‌های تربیت را می‌طلبد. در این پژوهش، مؤلفه‌های هویت بانوی مسلمان ایرانی در بیانات آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله) از سال ۱۳۶۸ تا ۱۴۰۲ به روش تحلیل مضمون مورد بررسی قرار گرفت و داده‌ها در شش مضمون سازمان‌دهنده، برگرفته از ساحت‌های شش‌گانه تربیت در سند تحول بنیادین، دسته‌بندی شد و سپس کار تحلیل آغاز گردید. بر اساس یافته‌های پژوهش مؤلفه‌هایی از هویت بانوی مسلمان ایرانی در اولویت توجه رهبر معظم انقلاب قرار گرفته‌اند که ذیل دو ساحت اعتقادی، عبادی، اخلاقی و ساحت اجتماعی، سیاسی دسته‌بندی شده‌اند و مؤلفه‌های هویتی مندرج در ساحت زیستی - بدنی در اولویت آخر قرار گرفته‌اند. نتایج پژوهش حاکی از آن است که این تفاوت در توجه به مؤلفه‌ها ناشی از اهمیت محوری ساحت اعتقادی، عبادی، اخلاقی در کنار ساحت اجتماعی است. وجه تمایز دیدگاه رهبری با اندیشمندان مؤلف مبانی نظری سند تحول بنیادین در برجسته تر دانستن ساحت اجتماعی هم‌تراز با ساحت اعتقادی است.

کلیدواژه‌ها: مقام معظم رهبری؛ بانوی مسلمان ایرانی؛ هویت؛ ساحت‌های شش‌گانه تربیت.

۱- نویسنده مسئول: استادیار، گروه آموزش معارف اسلامی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران.

Email: f.molahasani@cfu.ac.ir

۲- استادیار، گروه آموزش علوم تربیتی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران.

۳- استادیار، گروه آموزش زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران.

۴- کارشناس آموزش ابتدایی، آموزش و پرورش، نهبندان، ایران.

استناد: ملاحسنی، فاطمه؛ جلیلی، حمیده؛ گلسرخی، فرشته؛ جعفری، الهام. (۱۴۰۴). مؤلفه‌های هویت بانوی مسلمان ایرانی از دیدگاه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)، فرهنگی-تربیتی زنان و خانواده، ۲۶۰-۲۴۳.

DOR: 20.1001.1.26454955.1404.20.73.8.8

مقدمه

یکی از مسائل مهم جامعه و تاریخ ایران به‌ویژه در دوران معاصر مفهوم هویت ایرانی است (سیاوشی و زیویار، ۱۳۹۵) که شرط لازم برای زندگی اجتماعی است و ارتباط هدفمند زنان با جامعه بدون آن ممکن نیست. راه مؤثر غلبه بر تعارض یا بحران هویتی، بازتعریف و بازسازی هویت زنان است (رفعت‌جاه، ۱۳۸۷). از این‌رو هویت در کلام صاحب‌نظران تعلیم و تربیت از دیرباز مورد توجه ویژه قرار داشته و از زوایای گوناگون مورد بررسی قرار گرفته و تعاریف متعددی از آن ارائه شده است. برخی مطالعات با رویکرد روان‌شناسی هویت را مورد بررسی قرار داده‌اند (طالبیان و همکاران، ۱۴۰۱؛ حقانی زمینانی و همکاران، ۱۴۰۳) و برخی از منظر جامعه‌شناسی این مهم را تحلیل کرده‌اند (سیاوشی و زیویار، ۱۳۹۵). اندیشمندان مسلمان نیز به اهمیت بحث هویت در حل بحران‌های اجتماعی واقف بوده‌اند و کوشیده‌اند با تعاریف غنی و مبتنی بر مبانی اسلامی، زمینه‌سازی مناسبی برای رفع مسائل و معضلات اجتماعی فراهم سازند. صاحب‌نظران معاصر تعلیم و تربیت در مطالعات کاملی باهدف تدوین مبانی نظری تربیت اسلامی، تعریفی جامع از هویت در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش ارائه داده‌اند. هویت در این سند «برآیند تعامل اختیاری آدمی با مجموعه‌ای از عوامل و موانع مؤثر بر وجود اوست که در قالب ترکیبی از بینش‌ها، باورها، گرایش‌ها، تصمیمات، اعمال مداوم (فردی و جمعی) و آثار تدریجی آن‌ها به تدریج در درون خود فرد شکل می‌گیرد و به همین منوال متحول می‌گردد» (شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۹۰۹). به‌طور کلی هویت آدمی شامل دو بعد یا جنبه فردی و جمعی می‌شود؛ جنبه فردی هویت به وجه شخصی و منحصر به فرد وجود هر انسان اشاره دارد و وجه جمعی هویت ناظر به وجوه مشترک شخصیت فرد با دیگران است که شامل لایه‌های متعددی (نظیر هویت انسانی، هویت دینی / مذهبی، ملی، قومی، جنسیتی، حرفه‌ای و خانوادگی) می‌شود. آنچه مهم است این است که همه این ابعاد و لایه‌ها باید به‌طور ترکیبی و یک‌پارچه و متعادل بر اساس نظام معیار اسلامی تکوین و تحول یابند (شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۹۰).

هویت‌یابی فرایندی است که مدام در معرض بازسازی است و عوامل این بازسازی به لحاظ اجتماعی، تاریخی و فرهنگی متفاوت است (رفعت‌جاه، ۱۳۸۷، ص ۱). از آنجا که هویت واقعیتی

تدریجی، انعطاف پذیر و ناتمام است و در تمامی مراحل رشد انسان از بدو تولد تا پایان زندگی، تکوین و تعالی آن ادامه دارد، بدیهی است که رشد پیوسته آن از اهداف مهم زندگی هر انسان فرهیخته ای باید قرار گیرد. تردیدی نیست که این رشد محقق نخواهد شد مگر آنکه بستر یا زمینه ی این رشد از ابتدای کودکی فراهم گردد. از طرفی در اندیشه صاحب نظران تعلیم و تربیت، «تربیت» «فرایند تعاملی زمینه ساز تکوین و تعالی پیوسته هویت متریان، به صورتی یک پارچه و مبتنی بر نظام معیار اسلامی، به منظور هدایت ایشان در مسیر آماده شدن جهت تحقق آگاهانه و اختیاری مراتب حیات طیبه در همه ابعاد است» (شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۹۰). با دقت در این تعریف روشن می گردد که یکی از مهمترین زمینه های شکل گیری و تعالی هویت، رشد در همه ابعاد وجودی انسان است که در سند تحول بنیادین از آن ها به «ساحت های ششگانه تربیت» تعبیر شده است که عبارت اند از: ساحت اعتقادی، عبادی، اخلاقی؛ ساحت اجتماعی، سیاسی؛ ساحت زیستی، بدنی؛ ساحت علمی، فناوری؛ ساحت زیبایی شناختی، هنری؛ و ساحت اقتصادی، حرفه ای. بدین ترتیب یکی از مسائل قابل بررسی در بحث هویت، بررسی میزان تاثیر گذاری هر یک از ساحت های تربیت در تکوین و تعالی هویت است.

یکی از محورهای اساسی بحث هویت این است که در اثر تغییرات ساختاری و فرهنگی متمایزی که در دهه های اخیر قرن بیستم رخ داده و چهره جهان را دگرگون کرده است، هویت های منسجم و نسبتاً پایدار سنتی رو به افول گذاشته و در عوض، تعدد منابع هویت یابی و تعلقات گروهی و فکری، انسان مدرن را دچار چندپارگی و بحران کرده است. در نتیجه «بحران هویت» یکی از مسائلی است که امروزه همه جوامع درگیر آن هستند (رفعت جاه، ۱۳۸۷). افراد دچار بحران هویت غالباً برنامه مشخصی در ابعاد مختلف زندگی خود ندارند و گاهی سالهای متمادی در حال تغییر شغل یا رشته هستند و در بسیاری موارد، اوقات خود را به بطالت می گذرانند یا به مسائل بی ارزش می پردازند. این افراد از مسئولیت در بعد خانوادگی، دینی و اجتماعی گریزان هستند و به واسطه انفعال یا تقابل از ارزش های دیگران یا جریان غالب اجتماع تبعیت می کنند (طالبیان و همکاران، ۱۴۰۱). لزوم طرح نظرات اندیشمندان مسلمان برای برون رفت از بحران هویت، ضرورت این پژوهش را روشن می سازد.

از طرفی با ظهور موج فمینیسم در جهان که از ثمرات و نتایج مدرنیته بود و جوهر نهضت آن، بازتعریف هویت زنان بود، چالش‌ها و مسائل جدیدی پیرامون هویت زن شکل گرفت (رفعت جاه، ۱۳۸۷) که در ایران نیز از دهه ۵۰ تحت تاثیر جریان‌های فکری وارد شده از غرب، مطرح شد (رفعت جاه، ۱۳۸۷). موضوع هویت زن از همان زمان مورد توجه اندیشمندان مسلمان و صاحب نظران تعلیم و تربیت قرار گرفته و از زوایای گوناگون، تحلیل‌های مختلفی از آن ارائه گردیده که منجر به بازتعریف هویت زن از منظر آموزه‌های اسلامی شده است. با توجه به نقش شاخص بانوان در تحولات بنیادین و اساسی جامعه، این مسئله به طور خاص مورد توجه بنیانگذاران و رهبران انقلاب اسلامی از ابتدای پیروزی انقلاب و حتی قبل از آن، قرار گرفته است. آنچه از بیانات امام خمینی (ره)، پیش از انقلاب اسلامی بر می‌آید برجستگی هویت انسانی زن و مرد و ضرورت رعایت شئون اسلامی به منظور ایفای نقشی فعال در سرنوشت اجتماعی خود و جامعه اسلامی در کنار مردان است (نیک خواه قمصری و صادقی فسائی، ۱۳۹۱). از نگاه امام (ره) بزرگ‌ترین دستاورد انقلاب تحول حاصل شده در بانوان ایران بود و این تحول بیش از تحولی است که در مردان حاصل شد (نیک خواه قمصری و صادقی فسائی، ۱۳۹۱). آنچه در بیانات ایشان بیش از هر چیز به چشم می‌آید، ضرورت حضور و فعالیت اجتماعی زنان در دوران استقرار و تثبیت نظام جمهوری اسلامی است؛ منتها این حضور و فعالیت باید با حفظ عفت همراه باشد (۱۳۹۵/۰۶/۱۹).

آیت‌اله خامنه‌ای (مدظله) نیز نگاه جامع و ویژه‌ای به هویت بانوی مسلمان ایرانی دارند و در کلام ایشان هویت زن به لحاظ انسانی با هویت مرد یکسان و به لحاظ جنسیتی به عنوان بخش عارضی هویت، متفاوت با هویت مرد است و در کارکردهای زندگی معنایی باید (صادق‌زادگان و ترکان ۱۴۰۲).

باتوجه به اهمیت شایان توجه بحث هویت زن، آیت‌اله خامنه‌ای (مدظله) در سخنرانی‌های متعددی به روشنگری در این خصوص اهتمام ویژه داشتند و مجموعه بیانات ایشان در کتب و مقالات متعددی مورد توجه محققان و پژوهشگران قرار گرفته، و از زوایای گوناگون بررسی شده است. کربلایی (۱۳۹۰) در کتاب «زن و بازیابی و هویت حقیقی» بیانات ایشان را در خصوص سیمای زن در سه بعد فردی، خانوادگی و اجتماعی دسته‌بندی کرده است. صلح میرزایی (۱۳۹۴) در کتاب «بانوی تراز» جایگاه زن را در کلام رهبری از منظر اسلام و غرب مورد بررسی قرار داده و به وظایف و رسالت‌های زنان اشاره کرده است.

از بین مقالاتی که راجع به این موضع نگارش یافته‌اند لولاآور و شاه‌مرادی (۱۳۹۴) به واکاوی نقش اجتماعی زن از منظر آیت‌اله خامنه‌ای (مدظله) پرداخته‌اند و شایگان و مؤمنی راد (۱۳۹۷) نقش بانوان در استحکام درونی نظام از دیدگاه مقام معظم رهبری را بررسی کرده‌اند. از منظری دیگر خادمی و تقی‌زاده (۱۳۹۸) ضمن بررسی منظومه فکری آیت‌اله خامنه‌ای (مدظله)، مدل مفهومی موضوع زن در گفتمان انقلاب اسلامی را ترسیم نموده‌اند. بزرگ‌خو و همکاران (۱۳۹۹) باهدف الگوسازی زن طراز اسلامی از دیدگاه مقام معظم رهبری به بررسی مؤلفه‌های فردی و اجتماعی الگوی تراز پرداخته‌اند و قمری و حاجی اسماعیلی (۱۴۰۲) منظومه فکری مقام معظم رهبری را جهت ارائه سبک زندگی ایرانی- اسلامی برای بانوان مورد بررسی قرار داده‌اند. جدیدترین پژوهش در خصوص هویت زن توسط صادق‌زادگان و ترکان (۱۴۰۲) انجام گرفته که در آن هویت زن از منظر اندیشه‌های قرآنی آیت‌اله خامنه‌ای (مدظله) بررسی شده است. در این مطالعه از منظر رهبری، هویت زن به لحاظ انسانی با هویت مرد یکسان و به لحاظ جنسیتی به‌عنوان بخش عارضی هویت، متفاوت با هویت مرد است و در کارکردهای زندگی معنا می‌یابد. با بررسی مطالعات فوق روشن گردید که بررسی مؤلفه‌های تعالی‌بخش هویت زن در کلام رهبری، حلقه مفقوده پژوهش‌های اخیر است. بدین منظور، پژوهش حاضر بر آن است با رویکردی جدید هویت زن را در کلام رهبری مورد بررسی قرار دهد و با توجه به ساحت‌های شش‌گانه تربیت، مؤلفه‌های تعالی‌بخش هویت را ارائه کند و جهت حل بحران هویت زن معاصر، پیشنهادها کاربردی ارائه نماید. بدین ترتیب سؤالات پژوهش عبارت‌اند از:

- ۱- مؤلفه‌های تعالی‌بخش هویت بانوی مسلمان ایرانی از دیدگاه مقام معظم رهبری چیست؟
- ۲- کدام مؤلفه‌ها در تعالی‌بخشی هویت بانوی مسلمان ایرانی از دیدگاه مقام معظم رهبری اثرگذارتر است؟

روش‌شناسی پژوهش

در پژوهش حاضر روش تحلیل مضمون مورداستفاده قرار گرفته است. تحلیل مضمون، روشی برای شناخت، تحلیل و گزارش الگوهای موجود در داده‌های کیفی است. این روش، فرایندی برای

تحلیل داده‌های متنی است و داده‌های پراکنده و متنوع را به داده‌هایی غنی و تفصیلی تبدیل می‌کند (Braun & Clarke, 2006).

جامعه آماری در این پژوهش به صورت جامع و کلی، همه بیانات مقام معظم رهبری موجود در سایت Khamenei.ir درباره هویت زن از سال ۱۳۶۸ (به عنوان سال آغاز رهبری ایشان) تا ۱۴۰۲ است. در مرحله نخست، سخنرانی‌های رهبر انقلاب با کلیدواژه زن مسلمان ایرانی، جستجو و انتخاب شد و سپس کار تحلیل آغاز شد. برای تحلیل داده‌ها شش گام ذیل طی شد: ۱. آشنا شدن با متن ۲. ایجاد کدهای اولیه و کدگذاری ۳. جستجو و شناخت مضامین ۴. ترسیم شبکه مضامین ۵. تحلیل شبکه مضامین ۶. تدوین گزارش (Braun & Clarke, 2006). برای نوع شناسی مضمون، از عناوین پیشنهادی آترید و استرلینگ استفاده شد که شامل مضمون فراگیر، مضامین سازمان دهنده و مضامین پایه است (Attride-Stirling, 2001).

مضامین یا الگوهای داده‌ها را می‌توان به روش استقرایی (مبتنی بر داده) و روش قیاسی (مبتنی بر نظریه) شناسایی کرد. در روش قیاسی محقق، کدها را بر اساس نظریه مشخصی انتخاب می‌کند و علائم، شاخص‌ها و شواهدی را که با این نظریه، حمایت می‌شوند می‌شناسد و کدگذاری می‌کند (Boyatzis, 1998, p37). در این پژوهش، مضامین سازمان‌دهنده مبتنی بر ساحت‌های شش‌گانه تربیت در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش انتخاب شدند؛ تا ارتباط تربیت با مؤلفه‌های هویت روشن گردد و نیز کار دسته‌بندی دقیق‌تر و مبتنی بر یک منبع علمی و سند بالادستی انجام شود.

در این پژوهش، کار کدگذاری با نرم‌افزار مکس کیو دی‌ای انجام و فراوانی و بسامد هر یک از کدها و مضامین سنجش شد و سپس تجزیه و تحلیل گردید.

یافته‌های پژوهش

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که مؤلفه‌های هویت زن مسلمان ایرانی در اندیشه آیت‌اله خامنه‌ای (مدظله)، شامل ۶ مضمون سازمان‌دهنده و ۵۰ مضمون باز است که از محتوای سخنرانی‌ها استخراج گردیده و در نمودار ذیل به تصویر کشیده شده است (شکل شماره ۱).

در کلام ایشان رشد و تهذیب نفس، اصلی بی‌بدیل در ساحت اعتقادی عبادی است که مقدم بر کلیه ساحت‌ها و تمام ابعاد وجودی رشد دانسته شده و زمینه‌ساز رشد خانواده و عمل به وظایف اجتماعی و فرهنگی است (۱۳۹۱/۱۲/۱۶). رشد هویت زن مسلمان ایرانی در این عرصه تا جایی است که می‌تواند به حد حضرت فاطمه زهرا (سلام الله علیها) برسد یا مثلی شود برای تمامی زنان و مردان با ایمان (۱۳۷۵/۱۲/۲۰).

از دیگر مؤلفه‌های مورد تأکید در بیانات رهبری، داشتن روحیه جهاد و مقاومت است که نمونه‌های آن در تاریخ پر عظمت ایران به کرات یافت می‌شود. به‌عنوان مثال زنان مسلمان ایرانی در زمان حکومت رضاخان و بعد از آن، ضمن مقاومت در برابر فشارهای سرکوبگرانه عوامل حکومت، به مدد روحیه اعتقادی عمیق و پایدار خود، توانستند از ارزش‌های اصیل دینی و آرمان‌های زن مسلمان ایرانی دفاع نمایند (۱۳۸۶/۱۰/۱۹).

پرتکرارترین مؤلفه در کلام آیت‌الله خامنه‌ای مؤلفه حجاب و عفاف است که مهم‌ترین افتخار بانوی مسلمان ایرانی است و نمود ایمان و اعتقاد درونی است (۱۳۸۶/۱۰/۱۹). البته حجابی در بیانات ایشان کامل دانسته شده که باحیا، عفت، پاک‌دامنی، وقار و متانت همراه باشد (۱۳۹۱/۱۲/۲۱). چنین حجابی است که می‌تواند محور هویت مستقل فرهنگی زن مسلمان ایرانی باشد (۱۳۹۶/۱۲/۱۷).

ساحت اجتماعی - سیاسی

ساحت اجتماعی - سیاسی یکی دیگر از کدهای محوری اصلی در شناسایی مؤلفه‌های هویت زن مسلمان ایرانی در اندیشه رهبری است که مؤلفه‌های شاخص این ساحت در کلام ایشان به تربیت پرسامد بودن به شرح ذیل است: فعالیت در عرصه سیاسی، فعالیت اجتماعی، مدیریت خانواده، نقش الگویی، تاریخ‌سازی، تربیت فرزند، الگوگیری، افتخارآفرینی، فعالیت فرهنگی، نقش تربیتی، هویت مستقل فرهنگی، تقویت روحی همسر، آرامش بخشی، مسئولیت‌پذیری، امر به معروف و نهی از منکر، حق انتخاب، تمدن‌سازی، کارگروهی یا تشکیلاتی. در ادامه مهم‌ترین این مؤلفه‌ها تبیین می‌گردد.

یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های ساحت اجتماعی - سیاسی، فعالیت اجتماعی است. این مهم تا حدی مورد تأکید بوده و هست که رهبر انقلاب در بیانات خود به صراحت عنوان می‌فرماید که

نه تنها هیچ کس مخالف ورود زن در میدان‌های اجتماعی نیست، بلکه بسیاری از شخصیت‌های فرهنگی، دانشمندان و نویسندگان جامعه به برکت انقلاب از قشر بانوان هستند (۱۳۹۶/۱۲/۱۷). تأکید بر ساحت سیاسی و حضور فعال در عرصه مبارزات به حدی است که ایشان در سخنرانی‌های متعدد به نمونه‌های عینی تاریخی در فعالیت‌های مبارزاتی بانوان اشاره می‌فرمایند. به‌عنوان نمونه در مورخ ۱۳۹۱/۲/۲۳ ضمن اشاره به نقش حیاتی بانوان در مبارزات مشروطه، حضور آنان را در برهه‌های مختلف تاریخی مانند مبارزه با کشف حجاب، چشمگیر و بارز دانسته و به نقش بانوان در پیروزی انقلاب اسلامی تأکید کردند. از مصادیق شاخص نقش‌آفرینی زنان در عرصه سیاسی پس از انقلاب، حضور سرکار خانم دباغ به‌عنوان یکی از اعضای هیئت سه‌نفره دیدارکننده با رئیس‌جمهور شوروی سابق است که مورد اشاره مقام معظم رهبری قرار گرفته است (۱۴۰۱/۵/۵).

از مؤثرترین روش‌های تربیتی در اسلام روش الگویی است که در سخنان رهبری در دو مقوله الگو بودن و الگوپذیری مورد تأکید قرار گرفته است. ایشان در خصوص نقش الگویی در بیانات متعددی بر اهمیت الگو بودن زن مسلمان ایرانی تأکید می‌فرمایند. به‌عنوان نمونه «زن مجاهد مسلمان ایرانی، معلم ثانی برای زنان مسلمان جهان خواهد بود پس از معلم اول که زنان مجاهد صدر اسلام بودند» (۱۳۹۱/۱۲/۱۶). تردیدی نیست که لازمه موفقیت در این عرصه، الگوپذیری از زنان الگوی کامل و شاخصی است که جهان اسلام در خود کم ندارد. به بیان مقام معظم رهبری «تا آفتاب درخشان خدیجه کبری (س)، فاطمه زهرا (س) و زینب کبری (س) می‌درخشد، طرح‌های کهنه و نو ضد زن به نتیجه نخواهد رسید» (۱۳۹۱/۱۲/۱۶).

یکی دیگر از مؤلفه‌های مورد تأکید در کلام رهبری نقش بانوی مسلمان ایرانی به‌عنوان مدیر خانواده است. نقش بی‌بدیلی که شمع محبت را در خانه برافروخته نگه می‌دارد (۸۴/۳/۲۵) و همسر و فرزندان را بر سر سفره محبت و عاطفه خود دور هم جمع می‌کند (۸۴/۳/۲۵) و او را به‌عنوان عنصر اصلی خانواده مطرح می‌سازد (۱۳۷۱/۹/۲۵) چنین بانویی می‌تواند در میدان‌های سیاسی و فرهنگی نیز تاثیر گذار باشد (۱۳۷۶/۲/۱۷). چرا که داشتن کانون گرم خانواده، اطمینان‌خاطری به بانوی مسلمان می‌دهد که می‌تواند با تمرکز بهتر و کارآمدی بیشتری در عرصه‌های فرهنگی، اجتماعی و سیاسی نقش‌آفرینی کند. شاید نقشی به‌اندازه مادری و تربیت فرزند برای بانوی مسلمان

ایرانی حیاتی نباشد که در خصوص روش‌های صحیح آن در کلام ایشان به آغوش گرم مادر (۱۳۷۵/۱۲/۲۰)، نگهداری و خوی مادری (۱۳۷۱/۹/۲۵) تأکید گردیده و به‌عنوان مهم‌ترین شغل زن موردتوجه قرار گرفته است.

ساحت علمی و فناوری

ساحت علمی فناوری از دیگر ابعاد مهم رشد هویت بانوی مسلمان ایرانی است که ناظر به رشد و توانمندی انسان در راستای درک و فهم دانش‌های عمومی، کسب مهارت دانش‌افزایی، بروز خلاقیت و نوآوری و به‌کارگیری شیوه تفکر منطقی و انتقادی است (مبانی نظری سند تحول، ۱۳۹۰، ص ۳۱۱). در کلام رهبری نیز این ساحت با مؤلفه‌های زیر موردتوجه قرار گرفته است: آگاهی و معرفت، خردمندی و تدبیر، تحصیلات، علم و تحقیق، دانشمند.

بررسی بیانات ایشان نشان می‌دهد تأکید به کسب معرفت و خردمندی در این ساحت بیش از سایر مضامین مورد تأکید قرار گرفته است. لازم به ذکر است تأکید بر تحصیل بانوان و نیز کسب علم و داشتن و روحیه پژوهشی در اولویت بعدی مضامین پرتکرار هستند.

رشد و بالندگی در این ساحت به بیان ایشان مستلزم کسب سواد (۱۳۷۹/۶/۳۰)، معرفت دینی (۱۳۹۰/۱/۱۹) شناخت آینده خود، شناخت کشور و اهداف ملی، شناخت دشمن و توطئه‌های او (۱۳۷۹/۶/۳۰) است. خردمندی و تدبیر نیز از مضامینی است که در کلام ایشان بسیار مورد تأکید قرار گرفته است. به‌عنوان نمونه بانوان را از جهت داشتن اندیشه عمیق (۱۳۹۱/۴/۲۱)، حکمت (۱۳۸۹/۳/۱۳) و تأمل ورزی (۱۳۷۹/۶/۳۰) موردتوجه قرار داده‌اند و علاوه بر این بر مضامین کسب تحصیلات (۱۳۷۵/۶/۲۸)، علم و تحقیق (۱۳۷۵/۱۲/۲۰) و منزلت دانشمندان (۱۳۹۶/۱۲/۱۷) نیز تأکید ویژه دارند.

ساحت زیبایی‌شناختی و هنری

ساحت زیبایی‌شناختی و هنری یکی از ابعاد هویت بانوی مسلمان ایرانی است که ناظر به رشد قوه خیال، پرورش عواطف، احساسات و ذوق زیبایی‌شناختی متریان (اعم از مادی و معنوی) است (شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۹۰) که در کلام مقام معظم رهبری نیز موردتوجه قرار گرفته

است. شاخصه‌های مربوط به ساحت زیبایی‌شناختی در کلام رهبر عبارت‌اند از: قدرت معنوی، لطافت و رحمت، عواطف قلبی، آثار ادبی، هنر، خلاقیت و ابتکار، فصاحت بیان و کدبانوگری. ایشان ضمن اشاره به نقش‌آفرینی بانوان ایرانی در مراکز علمی حساس و مهم، حضور بانوان در میدان‌های ادبی، شعر، رمان، شرح‌حال‌نویسی و... را برجسته می‌دانند (۱۴۰۱/۵/۵) و این مهم را موجب افتخار جامعه ایرانی می‌دانند (۱۳۹۳/۱/۳۰).

در کلام رهبری عظمت زنانه یعنی تبلور ساحت زیبایی‌شناختی در وجود بانوی مسلمان ایرانی که حد مطلوبی از معنویت را جلوه‌گر می‌سازد و لطافت و رقت قلبی از نشانه‌های آن است (۱۳۸۴/۳/۲۵). به بیان ایشان بانوی ایرانی چشمه‌جوشانی از عاطفه، محبت و احساسات (۱۳۸۴/۳/۲۵) و ریحانه و گل‌خانه است (۱۳۹۰/۳/۱) که باید او را مراقبت کرد (۱۳۷۹/۶/۳۰). ایشان در عرصه مسائل معنوی نیز زنان را جزء پیش‌گامان حرکت معنوی انسان‌ها می‌دانند (۱۳۷۹/۶/۳۰) که در ارزش‌های معنوی ای چون اسلام، ایمان، قنوت، صدق و... دوش‌به‌دوش مردان حرکت می‌کنند (۱۳۷۹/۶/۳۰).

ساحت اقتصادی و حرفه‌ای

شاخص‌های فعالیت اقتصادی، استقلال اقتصادی و التزام به ارزش‌های اقتصادی در کلام مقام معظم رهبری، نشان‌دهنده توجه ایشان به ساحت اقتصادی حرفه‌ای است که یکی از ابعاد مهم هویت زن مسلمان ایرانی و ناظر به رشد توانایی‌های بانوان در تدبیر امر معاش و تلاش اقتصادی و حرفه‌ای است (شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۹۰). به بیان ایشان اسلام نه تنها با کارکردن زنان مخالف نیست، بلکه کار را تا آنجا که مزاحم با شغل اساسی بانوان، یعنی تربیت فرزند، نباشد لازم هم می‌داند (۱۳۷۱/۹/۲۵). راهنمایی‌های ارزشمند ایشان مبنی بر انتخاب شغل با توجه به علاقه و در نظر گرفتن لطافت جمعی و روحی (۱۳۷۵/۱۲/۲۰) می‌تواند روشنگر راه همه بانوان توانمند در عرصه فعالیت‌های اقتصادی باشد.

تردیدی نیست استقلال اقتصادی و حق مالکیت زن از مسائل مهمی است که مورد توجه ایشان قرار گرفته است و به تعبیر ایشان در حمایت از استقلال اقتصادی زنان، دنیا سیزده قرن است که از اسلام عقب است (۱۳۷۵/۱۲/۲۰). یکی از جلوه‌های توجه مقام معظم رهبری به ساحت اقتصادی، نگاه ظریف ایشان به ضرورت التزام به ارزش‌های اقتصادی است. به فرموده ایشان شأن زن مسلمان

بالتر از این است که در دورانی که بسیاری از مردم جامعه محتاج کمک هستند، تجمل‌گرا باشند و مصرف‌گرایی غرب را الگوی خود قرار دهند (۱۳۷۱/۹/۲۵).

ساحت زیستی و بدنی

یکی دیگر از ساحت‌های هویت بانوی مسلمان ایرانی، ساحت زیستی - بدنی است که مورد توجه رهبر معظم انقلاب بوده است. توجه ویژه ایشان به بانوان ورزش‌کار مؤید این مهم است. این توجه به حدی است که می‌فرمایند گاهی انسان قدرت تحسین این شخصیت‌ها را به اندازه‌ای که شایسته آن هستند ندارد (۱۴۰۱/۵/۵). البته تأکید دارند که این حضور برای این که شایستگی زن مسلمان را به ظهور برساند باید با حفظ حجاب و رعایت حدود دینی، مقتدرانه و عزت‌آفرین باشد (۱۳۹۲/۸/۲۰) و به صراحت عنوان می‌دارند که همه باید قلباً از زنانی که در میدان‌ها باحجاب، عفاف، متانت و وقار حاضر می‌شوند تشکر کنند (۱۳۹۱/۱۲/۲۱).

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

در این پژوهش سخنرانی‌های رهبر معظم انقلاب از سال ۱۳۶۸ تا ۱۴۰۲ مورد بررسی دقیق قرار گرفته و توجه ایشان به همه مؤلفه‌های تعالی بخش هویت بانوی مسلمان ایرانی اسلامی تحلیل گردیده است. نتایج به دست آمده در شش ساحت به تفکیک در ذیل اشاره می‌گردد. توجه ویژه ایشان به ساحت اعتقادی، عبادی و اخلاقی بیانگر اهمیت این ساحت در رشد همه‌جانبه بانوی مسلمان ایرانی اسلامی است. بررسی کلام رهبر معظم انقلاب در این ساحت نشان می‌دهد که مؤلفه‌های «حجاب و عفاف» و «جهاد و مقاومت» مورد تأکید بیشتری قرار گرفته است. مطالعات خادمی و تقی‌زاده (۱۳۹۸) نتیجه فوق را تأیید می‌نمایند. از نظر ایشان «عفیف» اولین ویژگی برجسته الگوی سوم زن مسلمان است و «محجبه بودن» قالبی است برای تجلی عفاف در زن مسلمان و لذا زنی که به صفت عفیف بودن مزین است باید باحجاب متجلی شود و تکامل یابد. لازم به ذکر است مقوله حجاب و عفاف در مطالعات متعددی مورد توجه پژوهشگران قرار گرفته است. هم راستا با کلام رهبر، سعیدی رضوانی و غلامی (۱۴۰۲) بر تقویت بعد اعتقادی در مقوله حجاب و عفاف تأکید دارند. همچنین هم‌راستا با کلام رهبر در خصوص اهمیت مسئله ی حجاب،

آینده چپی و عرب خراسانی (۱۴۰۲) بر نقش حجاب در ارتقاء امنیت و سلامت جامعه تاکید دارند. لامع و زندکریمی (۱۴۰۲) نیز در تحقیقی مشابه، ضمن تأیید دستاوردهای فوق، ساختارمند کردن جامعه و حفظ نهاد خانواده را منوط به رعایت ضوابط پوشش بانوان در جامعه می‌دانند.

مؤلفه «جهاد و مقاومت» نیز مضمون مهم و مورد تأکیدی است که باتوجه به عرصه‌های تاریخی مختلف، جلوه‌های متفاوتی داشته است. در زمان انقلاب و در دوران دفاع مقدس، بانوان در نقش‌های متفاوتی چون رزمنده، پشتیبانی، پرستار، امدادگر و... انجام وظیفه نمودند و پس از آن تاکنون در نقش‌های آمرین به معروف و نهی از منکر و پیش‌گامان عرصه جهاد تبیین فعالیت دارند. پژوهش‌های مشابه نیز نتایج فوق را تأیید می‌نماید. لولا آور و شاه مرادی (۱۳۹۳) در پژوهش خود به «مجاهدت زنان در انقلاب و جنگ تحمیلی» با عنوان یکی از پنج مضمون پرتکرار در بیانات پنج سال اخیر ایشان اشاره کرده‌اند. مطالعات خادمی و تقی‌زاده (۱۳۹۸) نیز بر این نکته تأکید می‌کند که در کلام رهبر معظم انقلاب، جهاد بانوان در عرصه امر به معروف و جهاد اجتماعی که مستلزم رعایت حجاب و عفاف است، از وظایف اصلی بانوان قلمداد شده است. شایان توجه است که روحیه جهاد و مقاومت در بررسی‌های رهبری و قربی (۱۳۹۴) هم مورد تأکید قرار گرفته و از لایه‌های هویت ملی ایرانی دانسته شده است.

ساحت اجتماعی دومین ساحتی است که در کلام ایشان مورد توجه خاص بوده است و مؤلفه‌های پرتکرار آن عبارت‌اند از فعالیت سیاسی، فعالیت اجتماعی، مدیریت خانواده، تربیت فرزند و نقش الگویی. باتوجه به برهه حساس کنونی در اهمیت فعالیت سیاسی بانوان به‌عنوان مادران و تاریخ‌سازان کشور، تردیدی وجود ندارد و بخش قابل توجهی از هویت زنان را فعالیت در این عرصه شکل می‌دهد. مطالعات پژوهشی دیگر نیز بر این مهم تأکید دارد. لولا آور و شاه مرادی (۱۳۹۴) به فعالیت سیاسی به‌عنوان یکی از پنج مؤلفه مورد تأکید ایشان در بیانات پنج سال اخیر، اشاره کرده‌اند. شایان توجه است که در بیانات بیست سال گذشته فعالیت سیاسی به‌عنوان پرتکرارترین مضمون در ساحت اجتماعی مورد تأکید قرار گرفته و در بیانات پنج سال اخیر در مرتبه سوم مضامین اجتماعی پرتکرار قرار دارد. توجه ایشان به تحصیل و اشتغال بانوان در سال‌های اخیر بیش از فعالیت سیاسی بوده است.

اهمیت نقش خانواده در بیانات رهبر امری واضح و آشکار است. مؤلفه‌هایی مانند مدیریت خانواده، تربیت فرزند، تقویت روحی همسر، آرامش بخشی و نقش تربیتی از مؤلفه‌های مهمی است که به اهمیت این نقش و تأثیر آن در تکوین هویت زنان اشاره دارد. محمودزاده و همکاران (۱۳۹۸) در پژوهش خود اهمیت نقش خانواده را در بیانات ایشان از سال ۱۳۵۸ مورد بررسی قرار داده‌اند و به مؤلفه‌های اهمیت خانواده در اسلام، خدامحوری در خانواده، بنای خانواده بر محبت و رفاقت و سازگاری به‌عنوان مهم‌ترین مؤلفه‌های پایداری خانواده اشاره کرده‌اند. در پژوهش خادمی و تقی‌زاده (۱۳۹۸) نیز نقش خانواده در مدل مفهومی زن در گفتمان انقلاب اسلامی مورد تأکید قرار گرفته است که حاکی از اهمیت نقش زن در خانواده و تأثیرگذاری نقش بانوی مسلمان ایرانی در پرورش خانواده است.

تأکید بر مؤلفه‌های کسب معرفت و خردمندی و توجه به تحصیل بانوان و نیز کسب علم و دانش و تقویت روحیه پژوهشی بانوی مسلمان ایرانی در کلام رهبر معظم انقلاب، برگرفته از اهمیت علم‌آموزی در دین مبین اسلام است که در کلام ایشان جلوه‌گر شده است. در کلام خداوند نیز در آیات متعددی به اهمیت علم و علم‌آموزی اشاره شده است؛ آیه «هل یستوی الذین یعلمون و الذین لایعلمون» (زمر: ۹) و آیات متعدد دیگر به این مهم اشاره دارد. شهید مطهری نیز در کتاب *تعلیم و تربیت در اسلام* ضمن تأکید بر اهمیت تعلیم و تعلم بیان می‌دارند که بحث پیرامون اهمیت علم و علم‌آموزی در اسلام، به دلیل اینکه امر واضحی است، ضروری نیست؛ مهم این است که علمی کسب شود که مطابق حقیقت باشد (مطهری، ۱۳۹۶: ۸۴). در پژوهش لولا آور و شاه مرادی (۱۳۹۳) تحصیلات به‌عنوان اولین مضمون مورد تأکید رهبری در بحث هویت اجتماعی بانوی مسلمان ایرانی معرفی شده است.

مؤلفه‌های پرتکرار قدرت معنوی، لطافت و رحمت و عواطف قلبی در کلام رهبری در این ساحت بیانگر این است که ایشان معتقدند جمال و زیبایی زن با رشد معنویات تجلی‌یافته و ظهور می‌یابد. در پژوهشی هم‌راستا با نتایج فوق بزرگ‌خو و همکاران (۱۳۹۹) معتقدند بنای اصلی شخصیت زن مسلمان ایمان و معنویت همراه با حسن خلق است. نکته قابل توجه این است که در بیانات ایشان در مبحث ساحت زیبایی‌شناختی به اهمیت نگارش آثار ادبی توسط بانوان، هنرمند

بودن، داشتن فصاحت بیان و کدبانوگری نیز اشاره گردیده است؛ اما در کنار تمام این مؤلفه‌ها، قدرت معنوی، اصلی‌ترین مؤلفه در ساحت زیبایی‌شناختی هویت بانوی مسلمان ایرانی معرفی شده است که حاکی از اهمیت آن در تعالی بخشی به هویت زنان است.

مؤلفه‌های فعالیت اقتصادی، استقلال اقتصادی و التزام به ارزش‌ها، مهم‌ترین مضامینی است که در کلام مقام معظم رهبری در خصوص اهمیت ساحت اقتصادی به آن اشاره گردیده است. هم راستا با پژوهش فوق در بررسی شایگان و همکاران (۱۳۹۷) بر اهمیت کسب علم و دانش و به‌کارگیری آن در تولید و پیشرفت جامعه تأکید شده است.

یافته‌های پژوهش لولا‌آور و شاه مرادی (۱۳۹۳) پژوهش فوق را تکمیل نموده و مبحث اشتغال را در کلام رهبری، به صورت کامل‌تری مورد توجه قرار می‌دهد. پژوهش آنها نشان می‌دهد رهبر معظم انقلاب گرچه با اشتغال مخالف نیستند؛ اما آن را جزء مسائل اصلی زنان نمی‌دانند. در واقع با حضور زنان در این عرصه در همه موارد به طور مشروط موافقت می‌کنند. ایشان در موارد متعدد بیان می‌دارند که نقطه درخشان و افتخارآمیز حضور زنان در جامعه، بخش تحصیلات، عرصه سیاسی و دفاع مقدس است و اشتغال را در این دسته قرار نمی‌دهند.

در کلام مقام معظم رهبری توجه به ساحت زیستی - بدنی با تأکید بر اهمیت عرصه ورزش برای بانوان تجلی می‌یابد. بررسی لولا‌آور و شاه مرادی (۱۳۹۳) هم‌راستا با پژوهش فوق به اهمیت حضور زنان در عرصه ورزش قهرمانی در کلام ایشان اشاره نموده است. به گفته ایشان یکی از نقش‌های زنان در اجتماع، حضور آنان در میدان‌های مسابقات بین‌المللی ورزشی است. این حوزه مورد مخالفت برخی قرار گرفته است، زیرا زنان را در معرض نمایش انجام حرکات ورزشی در رسانه‌ها قرار می‌دهد؛ اما آیت‌الله خامنه‌ای این حضور را مشروط به رعایت عفت و متانت تأیید کرده و آن را افتخارآمیز دانسته‌اند. البته ایشان به مناسبت‌های دیگر بر اهمیت ورزش در کنار تحصیل و تهذیب، تأکید داشته‌اند و به همه ی جوان‌ها، دخترها و پسرها توصیه ی دائم می‌کنند که ورزش کنند (۱۳۸۶/۲/۱۹) و لذا می‌توان گفت این ساحت نیز از نظر ایشان کم اهمیت نیست و برای داشتن هویتی یکپارچه و متعالی باید به این ساحت نیز در حد مورد نیاز آن توجه نمود.

تردیدی نیست که هویت بانوی مسلمان ایرانی با توجه به رشد همه‌جانبه در همهٔ ساحت‌ها محقق می‌گردد. با توجه به تحلیل سخنرانی‌های دو دهه اخیر رهبری، این مهم به دست آمد که ساحت زیستی - بدنی در کلام ایشان کمتر از سایر ساحت‌ها مورد توجه قرار گرفته است. داودی و کارآمد (۱۴۰۰) نیز پایین‌ترین مرتبهٔ حیات طیبه را توجه به نیازهای زیستی و تأمین آنها دانسته‌اند و مراتب بالای حیات طیبه را مطلوب و غایت برشمرده‌اند. همچنین ایشان معتقدند ثمرهٔ تلاش انسان در پی جویی هدف آفرینش و قرب به خداست. هنگامی که انسان خود را از بند نیازهای زیستی آزاد کند و سیر صعودی خود را در جهت تحقق هدف آفرینش آغاز نماید، خدا را بشناسد و به او ایمان بیاورد و خود را به اعمال صالح ملتزم کند، به مرتبهٔ والاتری از زندگی راه می‌یابد که خدا از آن به «حیات طیبه» تعبیر کرده است.

در سند تحول بنیادین رسیدن به حیات طیبه، که نشانگر تحقق هویت متعالی و یکپارچه است، با محور قرار دادن ساحت اعتقادی، عبادی و اخلاقی نسبت به همهٔ ی ساحتها میسر می‌گردد (شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۹۰). پژوهش حاضر کوشید تا نقش تربیت را در تکوین و تعالی هویت بانوی مسلمان ایرانی در بیانات آیه الله خامنه ای نشان دهد. در مجموع می‌توان گفت نگاه ایشان تا حد زیادی با نظر مؤلفین سند تحول بنیادین شباهت دارد؛ تنها تفاوتی که به نظر می‌آید نگاه ویژه ای است که ایشان به بعد اجتماعی هویت زنان دارند، تا جایی که می‌توان گفت اهمیت آن را در شکل‌گیری هویت زن در ردیف ساحت اعتقادی می‌دانند.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

فهرست منابع

قرآن کریم

- Ayandehchi, Abbas and Arab Khorasani, Somayeh (1402), Meta-analysis of psychological variables correlated with hijab and chastity; Scientific, Cultural and Educational Journal of Women and Family, Volume 18, Number 63, pp. 153-180
DOR: [20.1001.1.26454955.1402.18.63.5.1](https://doi.org/10.1001.1.26454955.1402.18.63.5.1). (In Persian)
- Bozorgkho, Neda; Hafezinasab, Zahra and Ghanbari, Marzieh (2010), Individual and social components in the role model of Islamic women from the perspective of leadership, Educational Studies and Family Psychology, Year 2, Issue 2.
https://mtr.jz.ac.ir/article_147440.html. (In Persian)
- Haqqani-Zamidani, Mojtaba; Haqqarast, Seyedeh Leila; Esmaili, Masoumeh and Azimi, Ali (2014); Identity formation and role modeling in adolescent girls; A phenomenological study; Scientific, Cultural and Educational Journal of Women and Family, No. 66, pp. 207-225. DOR: [20.1001.1.26454955.1403.19.1.4.3](https://doi.org/10.1001.1.26454955.1403.19.1.4.3). (In Persian)
- Khademi, Atefeh and Taghizadeh, Fatemeh (2019), Conceptual Model of the Issue of Women in the Discourse of the Islamic Revolution (Case Study: Ayatollah Khamenei's Intellectual System), Women in Political Development, (2)17, pp. 257-277.
<https://10.22059/jwdp.2019.276923.1007598>. (In Persian)
- Davoudi, Mohammad and Fazadar, Hossein (1400), Philosophy of Islamic Education, Tehran: Farhangian University. (In Persian)
- Rafat Jah, Maryam (2008), Reflections on the Identity of Iranian Women, Tehran: University of Tehran Publishing and Printing Institute. (In Persian)
- Rahbari, Mehdi; Belbasi, Meysam and Qorbi, Seyyed Mohammad Javad (2015), National Identity in the Document of Fundamental Transformation of Education in the Islamic Republic of Iran, National Studies, 16(1 (61)), 45-66. (In Persian)
DOR: [20.1001.1.1735059.1394.16.61.3.7](https://doi.org/10.1001.1.1735059.1394.16.61.3.7)
- Saeedi Rezvani, Mahmoud and Gholami, Fatemeh (1402), Encouragements and obstacles to observing the hijab from the perspective of elementary school girls; Scientific, Cultural and Educational Journal of Women and Family, Volume 18, Number 62, pp. 293-322.
DOR: [20.1001.1.26454955.1402.18.62.12.6](https://doi.org/10.1001.1.26454955.1402.18.62.12.6). (In Persian)
- Siavashi, Mehdi and Ziviar, Farhad (2016), The impact of Pahlavi cultural policies on the emergence of the Iranian women's identity crisis based on the theory of the development and movement of Iranian national identity, Scientific, Cultural, Educational Journal of Women and Family, Volume 11, Issue 36, pp. 7-32. (In Persian)
DOR: [20.1001.1.26454955.1395.11.36.1.4](https://doi.org/10.1001.1.26454955.1395.11.36.1.4)
- Shaygan, Fariba and Momenirad, Fahimeh (2018), The Role of Women in the Internal Strength of the System from the Perspective of the Supreme Leader, Scientific-Promotional Quarterly Journal of Jurisprudence and Law in the Family (Neday Sadeq), Year 23, Issue 68, pp. 47-71. <https://10.30497/f lj.2018.69148>. (In Persian)
- Supreme Council of the Cultural Revolution (2011), Theoretical Foundations of the Document on Fundamental Transformation of Education, Tehran. (In Persian)
- Sadeqzadegan, Hoda and Turkan, Fatima (1402), Women's Identity from the Perspective of the Quranic Thoughts of Grand Ayatollah Khamenei (May Allah have mercy on him), Research Journal of Islamic Jurisprudence and Sciences, Volume 2, Number 4, pp. 1-36.
<https://10.22034/rjfis.2023.189386>

- Solh Mirzaei, Saeed (2015), Lady of the Balance in the Discourse of Imam Khomeini and Imam Khamenei, Qom: Andishe Sadegh. (In Persian)
- Talebian, Mansoureh; Esmaili, Mansoureh; Kazemian, Somayeh and Asgari, Mohammad (2012), Designing an integrated identity model in girls based on successful lived experiences; Scientific, Cultural and Educational Journal of Women and Family, Year 17, Issue 60, pp. 49-81. DOR: [20.1001.1.26454955.1401.17.60.2.5](https://doi.org/10.1001.1.26454955.1401.17.60.2.5). (In Persian)
- Qamari, Fatemeh and Haji Esmaili, Somayeh (1402), Women and Iranian-Islamic Lifestyle in the Intellectual System of the Supreme Leader, Islamic Studies of Women and Family, No. 18, pp. 75-102. (In Persian)
- Karbalai, Mohsen (2013), The book Women and the Recovery of True Identity, Tehran: Islamic Revolution Publications. (In Persian)
- Lam, Zahra and Zandkarimi, Ghazal (1402), Gender differences between women and men and their effects on the rulings related to clothing: Comparing Islamic evidence and scientific findings in psychology; Scientific, Cultural, Educational Journal of Women and Family, Volume 18, Number 64, pp. 109-128. DOR: [20.1001.1.26454955.1402.18.64.5.3](https://doi.org/10.1001.1.26454955.1402.18.64.5.3). (In Persian)
- Lola Avar, Mansoura and Shah Moradi Zavareh, Razieh, (2015), Analysis of the social role of women from the perspective of Ayatollah Khamenei, Quarterly Scientific-Research Journal of Social Theories of Muslim Thinkers, Year 4, Issue 1, pp. 9-28. [https:// 10.22059/jstmt.2014.57074](https://10.22059/jstmt.2014.57074). (In Persian)
- Mahmoudzadeh, Azam; Yousefi, Zahra and Golparvar, Mohsen (2019), "Developing a Family Sustainability Model Based on Islamic Teachings in the Thought of the Supreme Leader", Cultural-Educational Quarterly of Women and Family, Year 13, Issue 46, 39-7. DOR: [20.1001.1.26454955.1397.13.46.1.8](https://doi.org/10.1001.1.26454955.1397.13.46.1.8). (In Persian)
- Motahari, Morteza (2017), Education in Islam, Tehran: Sadra Publications. (In Persian)
- Nikkhah Qamsari, Narges and Sadeghi Fasai, Soheila (2012), Women Beyond Traditional Roles: A Study of the Position of Women in the Words of Imam Khomeini (RA); Women in Culture and Art, Volume 4, Issue 2, pp. 5-24. [https:// 10.22059/jwica.2012.24753](https://10.22059/jwica.2012.24753). (In Persian)
- Boyatzis, R. E. (1998). Transforming qualitative information: Thematic analysis and code development. Sage Publications, Inc.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Attride-Stirling, J. (2001), "Thematic Networks: An Analytic Tool for Qualitative Research", *Qualitative Research*, Vol. 1, No. 3, Pp. 385-405.

Sites

<https://khamenei.ir>
<http://emam.com/>

